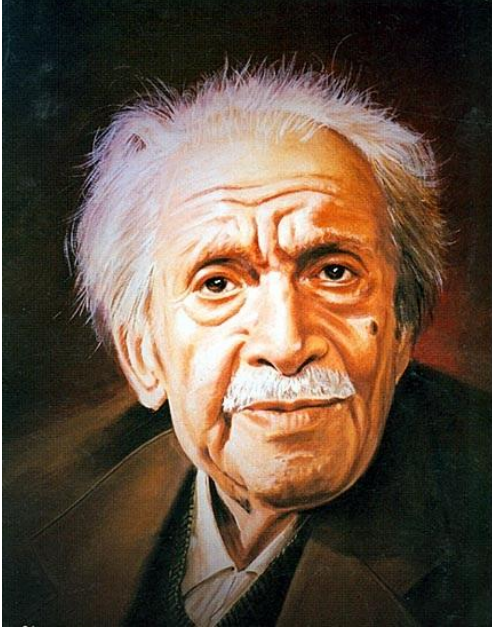

HAMİT AYTAÇ

(1891-1982) XX. yüzyılın meşhur Türk hattatı.

O zamanki adı Âmid olan Diyarbakır'da doğdu. Asıl adı Şeyh Musâ Azmi'dir. Babası. Müstakimzâde'nin Tuhfe'sinde adı geçen hattat Âdem-i Âmidî'nin torunlarından Zülfikar Ağa, annesi Muntehâ Hanım'dır. Diyarbakır'da sıbyan mektebini, askerî rüşdiyeyi ve idâdîyi bitirdikten sonra 1908'de yüksek tahsil için İstanbul'a gitti. Bir yıl Mekteb-i Nüvvâb'a (1910'dan sonraki adıyla Mekteb-i Kudât) devam ettikten sonra sanata karşı kabiliyetini gören hocalarının tesiriyle Sanâyi-i Nefise Mektebi'ne kaydoldu. Fakat babasının ölümü üzerine geçimini

sağlamak için çalışmak zorunda kaldığından tahsilini tamamlayamadı. Haseki'de Gülşen-i Maârif Mektebi'nde hat ve resim hocası olarak çalışmaya başladı; bu arada özel şekilde matbaa işleriyle de uğraştı. Rüsumat (Gümrük) Matbaası. Mekteb-i Harbiyye Matbaası ve sonra da hocası Mehmed Nazif Efendi'nin vefatı üzerine tayin edildiği Erkân-ı Harbiyye-i Umûmiyye Matbaası'nda Mehmed Emin Efendi ile beraber hattat olarak çalıştı. Bir yıl kadar da Almanya'da haritacılık ihtisası yapan Mûsâ Azmi Bey döndüğünde memuriyeti yanında geçim sıkıntısı sebebiyle Babıâli'de Hattat Hâmid Yazı Yurdu'nu açarak Hâmid rüstear imzası ile piyasaya yazılar yazmaya başladı. Bir süre sonra da resmî görevinden ayrılıp kendini tamamen bu işe verdi. 1928 harf inkılâbından sonra atölyesini matbaa haline getirerek klişecilik, çinkografî, pantografî, mamul maddeler için lüks etiket ve kartvizit basımı gibi işlerle meşgul oldu. Bunların yanı sıra hat ile de ilgisini kesmeyerek yurt içinden ve yurt dışından gelen özel istekleri karşılamaya devam etti. 1960 yılında Paşabahçe Cam Fabrikası'na girdi, Burada imal edilen cam eşya üzerine çeşitli yazılar yazdı. 1975'te emekliye ayrıldı; ömrünün geri kalan kısmını yazı yazmakla geçirdi. 19 Mayıs 1982'de vefat etti. Kabri Karacaahmet Mezarlığı'nda Şeyh Hamdullah'ın mezarının yakınındadır.

Mustafa Rakım
1318

Hamit Aytaç yazı sevgisini ve ilk yazı derslerini, yetişmesinde büyük rolü olan sıbyan mektebindeki hocası -sonradan Büyük Millet Meclisi'nin ilk dönem Diyarbakır mebusu olan- Mustafa Akif (Tütenk) Bey'den aldı. Askerî rüşdiyede. aynı zamanda Ali Rızâ Bey ekolüne bağlı bir ressam olan Yüzbaşı Hilmi Bey'den sülüs, Vâhid Efendi'den de rik'a meşketti. Bu iki sanatkârdan Romen ve Gotik yazılarını da öğrendi. Ayrıca Hoca Esad Efendi ile Kolağası Ahmed Hilmi Efendi'den de sülüs ve nesih dersleri aldı. Yazıya olan merakı sebebiyle mektepte bir yılını kaybedince babası yazıyla uğraşmasını menetti. Ancak Sultan II. Abdülhamid'in cülus yıl dönümünde yazdığı bir tuğra sebebiyle aldığı ödül. tekrar yazıyla meşgul olmaya başlamasını sağladı. İdadi yıllarında. Mustafa Rakım yolunda bir hattat olan akrabası Abdüsselâm Efendi'den sülüs ve celisini ilerletti, şahsiyeti ve sanat anlayışı büyük ölçüde bu zatın etkisinde gelişti. İmam Said Efendi'den de istifade etti. Ayrıca resimle de ilgilenerek ressam Ali Rızâ Bey tarzında eserler verdi ve daha çok peyzaj ile meşgul oldu. İstanbul'a geldiğinde Gülşen-i Maârifteki öğretmenliği sırasında mektebin müdürü Süreyya Bey vasıtası ile tanıştığı Hacı Nazif Bey'den celî-sülüs, Reîsülhattâtın Kâmil (Akdik) ile Neyzen Emin (Yazıcı) efendilerden sü-

lüs ve nesih yazılarında faydalandı. Tuğrakeş İsmail Hakkı (Altunbezer) Bey'in yanında tuğra çekme tekniğini geliştirdi. Ta'likte bir müddet Hulusi (Yazgan) Efen-di'ye devam ettiyse de daha çok Mehmed Esad Yesârî'nin yazı örneklerinin etkisinde kaldı ve onun yolunu benimsedi. 1916'ya kadar yazılarında "Şeyh Musâ Azmî", "Musâ Azmî" veya sadece "Azmî", bu tarihten sonra ise Diyarbakırlı oluşuna telmihen "Hâmidü'l-Âmidî" ya da yalnız "Hâmid" imzasını kullandı ve daha çok bununla tanındı. Celî-sülüste Mustafa Rakım ve Sami efendiler yolunda mükemmel bir sanat çizgisi ortaya koydu. Yetmiş beş yıllık sanat hayatının en parlak devresi 1920-1965 yılları arasına rastlar. Bu sürede ve sonrasında sayısız eser veren ve hayatını hattatlıkla kazanan Hamit Aytaç'a, Türk sanatı ve kültürüne üç çeyrek asra varan hizmeti ve katkıları sebebiyle İstanbul'da 1982 yılında Aydınlar Ocağı Bilim ve Sanat Kurulu tarafından "Üstün Hizmet Armağanı" verildi.

Hattat Hamit'in sanatını geliştirmede şahsi gayreti ve çabası ön planda gelir. O eski

usulde bir hattatın yanında yetişmiş olmayıp daha çok hat otoriteleriyle mütalaa ve müzakerelerde bulunarak ve eski hattatların yazı örneklerini sabırla ve titizlikle inceleyerek ilerlemiş ve başta celî-sülûs olmak üzere sülûs, nesih, celî, talik ve diğer yazı çeşitlerinde, hatta Latin yazılarında hemen hemen aynı kudrette kalem kullanan bir sanatkâr şahsiyetiyle kendisini sanat çevrelerine kabul ettirmiştir. Hamit Ayaç, İslâm yazı sanatlarına yön veren ve İslâm dünyasının dikkatlerini İstanbul üzerinde toplamayı başaran büyük Türk hattatlarının sonuncusudur.

En önemli eserlerinden biri, satırlarda "Allah" lafızlarını alt alta getirerek, diğeri de Hasan Rızâ Efendi'nin mushaf-ı şerifini esas alarak yazdığı Kur'ân-ı Kerîm'lerdir. Bunların ilki 1974'te ve daha sonraki yıllarda İstanbul, Almanya ve Beyrut'ta, diğeri ise 1986 yılında İstanbul'da basılmıştır. Kur'an cüzü, en'âm-ı şerif, Yâsîn-i şerif, dua ve evrâd mecmuası, elifba türünde yayımlanmış eserleri yanında, hilye, kıta, murakka' vb. levha boyutlarında sayısız eseri olup bunların pek çoğu Türk ve dünya koleksiyonlarına girmiştir. Eski harflerle yayımlanmış yüzlerce kitap, dergi, gazete ve mecmuanın kapak yazıları ile yeni harflerle neşredilmiş dinî ve edebî eserlerin Arapça metinlerinin pek çoğu onun kaleminden çıkmıştır. Son yazılarından oluşan Kırk Hadis, Abdülkadir Karahan'ın açıklamalarıyla birlikte Kültür Bakanlığı'na bastırılmıştır (İstanbul 1977; Ankara 1985).

Şişli ve Söğütlüçeşme camileri ile Sirkeci Hobyar Mescidi'ndeki yazıları, İstanbul Eyüp Camii'nin kubbe yazılan, Ankara Kocatepe Camii'nin mihrap üstü ve ana kubbe göbeği yazıları, Kasımpaşa Camii dış revakları üzerindeki Nebe' sûresi, Kadıköy Moda, Kartal, Pendik, Paşabahçe, Fındıklı, Hacıküçük, Çanakkale Çan, Denizli Tavas camileri yazıları, mezar taşlarına hakkedilmiş hatları onun celî yazıdaki dehasını ve kudretini gösterir. Özellikle Şişli Camii kapısı üzerindeki celî-sülûs aynalı istifî dünyaca ünlüdür. İstanbul Belediyesi Şehir Müzesi'nde 4603, 4604, 4605, 4626, 4651, 4658, 4661 numaralarda kayıtlı celî-sülûs, celî-talik ve celî-divanî yazılan da onun en güzel eserlerindedir.

İslâm Konferansı Teşkilâtı'na bağlı Milletlerarası İslâm Kültür Mirasını Koruma Komisyonu tarafından 1986 yılında İstanbul'da düzenlenen milletlerarası ilk hat müsabakasına onun adı verildi.

Hayatının son yıllarında yurt içinde ve yurt dışında pek çok talebenin yetişmesine sebep olmuş ve icazet vermiştir. Hattat Halim Özyazıcı ve Iraklı Hâşim Muhammed el-Bağdâdî kendisinden faydalananların başında gelir.

Bibliyografya:

İbnülemin, *Son Hattatlar*, s. 119-124; Habîbullah Fezâilî, *Atlas-ı Hat*, İsfahan 1391, s. 379, 380, 649, 650; Mahmûd Şükr el-Cebûrî, *Neş'e-tü-hattî'l-'Arabî ve tetavvürüh*, Bağdad 1974, s. 171-173; Naci Zeyneddin. Musavveretü'l-hattî'l-'Arabî, Beyrut 1974, s. 133, 150, 188, 194, 263, 352, 361; a.mlf.. *Bedâ'icu'l-hattî'l-'Arabî*, Bağdad 1981, s. 193, 196, 252, 253, 293, 294, 302, 335; M. Uğur Derman. "Hamid Aytaç", *Türk Hat Sanatının Şaheserleri*, İstanbul 1982, s. 65-67; a.mlf.. "Hamid Bey", *Lâle*, sy. 1, İstanbul 1982, s. 18-19; Kâmil el-Baba, *Rûhu'l hattî'l-'Arabî*, Beyrut 1983, s. 102-103, 134-136, 201, 221, 230, 246-251; Şevket Rado, *Türk Hattatları*, İstanbul 1984, s. 267-269; a.mlf., "Kaybettiğimiz Büyük Sanatkâr Hattat Hamid Aytaç", *Türkiyemiz*, sy. 39, İstanbul 1983, s. 1-4; Milletlerarası Hattat Hamid Aytaç Hat Yarışması (nşr. IRCICA), İstanbul 1985; İsmet Kerim Yenisey, "Hattat Hamid'le Mülakat", *Selâmet*, nr. 40, İstanbul 20 Şubat 1948, s. 12-13; Ali Alpaslan, "Hamid Aytaç", *Hayal Tarih Mecmuası*, sy. 11, İstanbul 1972, s. 16-20; a.mlf., "İslâm Yazı Çeşitleri", *Sanat Dünyamız*, sy. 32, İstanbul 1985, s. 35; sy. 33 (1985), s. 33; sy. 35 (1986), s. 41 ; a.mlf., "Hattat Hamid'in Kaybının Düşündürdükleri", *Milliyet*, İstanbul 04 Temmuz 1982; a.mlf.. "Hattat Hamid", *Kaynaklar*, sy. 1, İstanbul 1983, s. 48-53; Necmeddin Şahiner. "Hat Ustası Hamid Aytaç", *Yeni Nesil*, İstanbul 14 Şubat 1975; "Illüminating The Quran", *Arabia*, London 1981, s. 74-75; Muhammed Harb. "Hamid: âhirül-hattâtini'l-izâm", *el'Arabî*, Kuveyt 1982, s. 76-81; "Harflerin Bestekârı Kendisini Anlatıyor", *İlme İrfana Ümrana Köprüsü*, sy. 61, İstanbul 1982, s. 8-15; İsmail Yazıcı, "Hattat Hamid ile Hastanede Yapılan Son Mülakat", *Sanat ve Kültürde Kök*, XVI, İstanbul 1982, s. 10-26; Emin Barın, "İslâm Âlemi Hattat Hâmid'i Çok İyi Tanır", *Yeni Nesil*, İstanbul 31 Temmuz 1982; Selçuk Erez, "Bir Kültür Ustasının Ölümü", *Güneş*, İstanbul 1 Haziran 1982; "Regard sur la Calligraphie Islamique: Calligraphie Hamid Aytaç", *Bulletin d'Information IRCICA*, İstanbul 1982, s. 11-13.

(M. Hüsrev SUBAŞI, "Aytaç, Hamit", *DİA.*, IV, 287-289.)